

حفاظت محیط زیست و کاهش خطرات حوادث از دیدگاه اسلام

مقدمه

یکی از موضوعات مهم جهان معاصر به خصوص پس از دهه 1970 میلادی به این طرف توجه به «محیط زیست» است؛ تا جایی که در هر کشور سازمانهایی درباره حفاظت و رسیدگی به مسایل محیط زیست به وجود آمده است. متأسفانه پس از انقلاب صنعتی در اروپا، رشد و توسعه بی حد و مرز فن آوری؛ محیط زیست در معرض خطر جدی واقع شده است که این امر مایه نگرانی جهانیان شده است. امروزه محیط زیست به دلیل سودجویی های ظالمانه و خودکامگی های قدرتهای جهانی بیشتر از هر زمانی در معرض خطر و نابودی قرار گرفته است. آلودگیهای خاک، آب و هوا بیش از پیش «محیط زیست» را تهدید نموده و آسیب های جبران ناپذیری به آن وارد ساخته است از میان عوامل مهم نابود کننده محیط زیست می توان استفاده بی رویه از سوخت های فوسیلی (گاز، نفت، ذغال سنگ...) در صنعت و تولید نام برد که این میزان بعد از انقلاب صنعتی در اروپا سیر صعودی وحشتناک بخود گرفت، که از پیامد های آن گرمایش زمین و همچنان موضوع تغییر اقلیم نام برد. همچنان استفاده بی رویه از تجهیزات صنعتی، مواد کیمیای زهری، برخورد های نظامی میان کشور ها و استفاده از سلاح ها و مهمات جنگی از عوامل اساسی تخریب کننده محیط زیست اند.

عوامل تخریب کننده طبیعت و محیط زیست چنان رو به گسترش است که از سوی دانشمندان زنگ خطر ویرانی محیط زیست در همه جای جهان به صدا درآمده است. اکنون این پرسش مطرح است که اسلام به عنوان یک دین کامل و پاسخگو به نیازهای بشر در همه عصر زمان، چه نقشی در حمایت از طبیعت و محیط زیست دارد؟ آیا مسائل محیطی زیستی در اسلام مورد توجه قرار گرفته است یا نه؟

از آن جاییکه بشر همواره از معنویت و فرهنگ دینی تأثیر پذیر بوده و زندگی خود را بر اساس آن استوار نموده کوشش کرده است تا اصول زندگی اش را بر اساس دین و رهنمود های آسمانی اعیار سازد، تحقیقات دانشمندان علوم دینی در جهان نشان می دهد که دین مبین اسلام دستورات مشخص و مؤکدی در این راستا دارد. بررسی متون و مستندات مختلف دین اسلام نشانگر وجود دیدگاه های مشخصی در راستای حفاظت از محیط زیست و منابع طبیعی است اسلام بین انسان و محیط زیست جدایی قائل نیست و آنها را مکمل یکدیگر می داند، از این رو دین اسلام مناسب ترین سفارشات را برای حفاظت از محیط زیست دارد و تمام جنبه های انسانی را در هماهنگی با مسیر الهی، در قرآن کریم به تصویر کشیده است. و انسان را متوجه آن می کند که از محیط که در آن زندگی می کند حفاظت و منابع آن را مدیریت کند، در این باره قرآنکریم و احادیث رسول الله صلی الله و علیه وسلم اشارات مستقیم نموده است.

اشارات قرآن کریم در مورد حفاظت از محیط زیست

اعجاز علمی قرآن کریم در عرصه محیط زیست؛ الله متعال می فرماید: { **اَظْهَرَ** **الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ** } الروم 41، ترجمه: به خاطر کارهایی که مردم انجام داده اند، فساد در خشکی و دریا آشکار شده است، تا (خداوند) کیفر بعضی اعمالشان را به آنان بچشاند، شاید (به سوی حق) بازگردند.

در رابطه به آیه مبارکه فوق مفسرین کرام بیشتر به یک جنبه آن که عبارت از جنبه معنوی آن است توجه کرده اند و آن اینکه بشریت نسبت به تخطی که از امر خداوند (ج) کرده اند مورد غضب و عذاب خداوند قرار گرفته اند. یعنی خداوند بالای کسانی که در روی زمین فساد می کند عذاب را بالای آنها علم ساخته تا اینکه از انحراف برگردانده شوند و از نافرمانی دست بکشند منظور از فساد عمل که باعث تخریب محیط زیست میشود، و تصور همین بوده که انسان ها هر مشکلی را که می بینند در حقیقت ناشی از نافرمانی و تخطی خود آنها از اوامر خداوند (ج) می باشد و این تصور بذات خود یک تصور صحیح و کاملا بجا است ولی آنچه جلب توجه میکند این است که در آیه مبارکه یک بحث ابتکاری دیگر صورت گرفته است که ارتباطی می گیرد به موضوع محیط زیست؛ موضوعی که توجه تمام جهان را به خود معطوف کرده است، زیرا در نتیجه استعمال مواد سوخت فوسیلی (تیل، گاز، زغال سنگ...) محیط زیست آلوده ساخته که سبب بروز انواع مختلف حوادث طبیعی میگردد از اینرو تمام دولت ها در فکر آن شدند تا چگونه محیط زیست شان را سالم پاک و طبیعی نگهدارند تا هم زندگی سالم داشته باشند و هم باعث کاهش خطرات حوادث طبیعی گردند به همین دلیل برای تنویر اذهان عامه کنفرانس های دایر می کنند و میلیونها دالر را برای حفظ محیط زیست و مدیریت حوادث تخصیص میدهند، همچنان تبلیغات وسیع را به سطح جهان برده انداخته اند تا باشد جلو تخریب محیط زیست گرفته شود.

ولی اگر در مفهوم همین آیه مبارکه متوجه شویم می بینیم که خداوند (ج) می فرماید: { **اَظْهَرَ** **الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ** } ترجمه: فساد ظاهر شد در دریا و در خشکه.

بعد از انقلاب صنعتی در قاره اروپا و بمیان آمدن ماشین های بخار، در بخش های مختلف فابریکه های صنعتی و تولیدی ساخته شد که مواد سوخت آن از همان زمان تا اکنون تا حد زیاد مواد فوسیلی بوده است. از انرژی های قابل تجدید که دارای نرخ آلودگی به مراتب کمتری هستند به میزان ناچیز استفاده شده است، در کنار فعالیت فابریکه های صنعتی، ترانسپورت نیز سهم بزرگ در آلودگی محیط زیست بازی کرده است که ترانسپورت به نوبه خود به دو بخش بحری و خشکه تقسیم شده است که دلالت بر ثبوت همین آیه کریمه دارد، آزمایشات اتمی، کوانتمی، هستوی، همچنان تولید برق و سلاح های هستوی باعث شده است که محیط زیست را تخریب و بشریت را به مشکلات فراوانی مواجه بسازد و همچنان سبب بروز حوادث گردد که انسانها را از لحاظ مادی و جانی خساره مند میسازد.

به این مفهوم آیه کریمه دقت کنید که خداوند (ج) می فرماید: { **بِمَا كَسَبَتْ** **أَيْدِي النَّاسِ** } ترجمه: ظهور فساد در نتیجه عملکرد خود انسانها است، زیرا

مسئول تمامی فعالیت های صنعتی، تکنالوژیکی، حمل نقل و تصادم های نظامی... انسانها هستند.

{لِيَذِقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} ترجمه: تا بچشاند به اینها آنچه را که انجام داده اند تا باشد که برگردند.

حالا می بینیم که انسان ها و قدرت های جهان در فکر اصلاح هستند و کوشش میکنند که جلو فساد و تخریب محیط زیست را بگیرند، به همین منظور جهان در پی تلاش کاهش استفاده از سوخت های فوسیلی در صنعت، جنگ های نیابتی و متوقف کردن تولید صلاح های هستوی جهت حفاظت از محیط زیست و کاهش خطرات حوادث طبیعی و انسانی.. هستند، که در نتیجه تلاش های جامعه جهانی سازمان های تحت عنوان حفاظت از محیط زیست بوجود آمدند و افغانستان نیز از این مزید بی بهره نبوده و اداره ملی مدیریت حوادث و حفاظت محیط زیست درتشکیل دولت وجود دارد، که این مفهوم در پهلوی معنای معنوی این آیه مبارکه ارتباط مستقیم با ارزش محیط زیست و مدیریت حوادث از نگاه اسلام دارد.

الله سبحانه تعالی میفرماید: {وَلَا تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا} اعراف 56، ترجمه: در زمین بعد از اصلاح آن فساد و تباهی نکنید. این آیه مبارکه در قرآن کریم سه بار آمده است که شامل هر نوع فساد میشود همانند تخریب محیط زیست، تولید گازات گلخانه ای، تخریب درختان و مراتع سرسبز که باعث بروز حوادث طبیعی میشود و تایید این آیه مبارکه بر آن است که زمین همانا محیط طبیعی است که از آن باید محافظت صورت گیرد.

بی تردید خداوند بزرگ برای استفاده انسانها طبیعت زیبا و تمام حیوانات، میوه ها و سبزیجات را در اختیار آنها قرار داده است، تا از آن برای خوردن، آشامیدن، پوشاک، مسکن و سایر نیازهای خود بهره گیرند، لیکن مواهب الهی در کره خاکی نامحدود نیست و در سوره حجر به این مطلب اشاره شده است: {وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَّعْلُومٍ} آیه 21، ترجمه: خزائن همه چیز نزد ماست، ولی جز به مقدار معینی آن را نازل نمی کنیم.

بنابراین هرگونه زیاده روی و تخریب در این مواهب الهی سبب محرومیت گروهی از مردم جهان یا محرومیت خود ما می شود، که مطابق به همین آیت قرآنی کشور های جهان امروزه مبحث انکشاف پایدار را در اولویت های استراتژیکی خود قرار داده اند و سالانه میلیارد ها دالر را برای رسیدن به اهداف (Sustainable development goals) انکشاف پایدار هزینه میکنند.

در جای دیگری الله متعال میفرماید: {هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا} هود61، ترجمه: او است که شما را از زمین آفریده است و آبادانی آن را به شما واگذار نموده است. مفهوم آیه چنین است که خداوند متعال انسان را مسئول آبادانی زمین کرده است تا در زمین به وجه احسن زندگی نمایند و از منابع طبیعی و محیط زیست حفاظت کرده تا تمامی نسل ها از آن به شکل پایدار استفاده و بهره مند شوند.

احادیث رسول الله صلی الله و علیه وسلم دال بر حفاظت محیط زیست

احادیث رسول الله صلی الله و علیه وسلم بیان نموده است: {الِيْمَانُ بَضْعٌ وَسَبْعُونَ أَوْ بَضْعٌ وَسِتُونَ شَعْبَةً فَأَفْضَلُهَا قَوْلٌ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأُذْنَاهَا إِمَاطَةٌ الْأَذَى عَنِ الطَّرِيقِ وَالْحَيَاءُ شُعْبَةٌ مِنَ الْيَمَانِ} رواه مسلم: یعنی ایمان هفتاد و چند شعبه دارد که بهترین آن گفتن لا اله الا الله است و پایین ترین درجه ی آن کنار زدن و برداشتن زباله و خس خاشه از راه مردم می باشد و حیا نیز شعبه ای از ایمان است چنانچه در حدیث فوق ملاحظه می کنید پاک نگهداشتن محیطی که ما انسانها در آن زندگی می کنیم از شعبه های ایمان نامبرده شده است چه باشد اینکه از محیط زیست حفاظت نمائیم و جهد در احیای آن داشته باشیم.

تعابیر زیبایی که معصومین برای طبیعت استفاده می کنند بیانگر اهمیت و جایگاه ویژه آن است پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله وسلم زمین را در این حدیث به منزله مادر تشبیه فرمودند: {تَحْفِظُوا مِنَ الْأَرْضِ فَإِنَّهَا أُمَّكُمْ وَ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَحَدٍ عَامِلٍ عَلَيْهَا خَيْرًا أَوْ شَرًّا إِلَّا وَ هِيَ مُخْبِرَةٌ بِهِ} المعجم الكبير، طبرانی: حرمت زمین را نگه دارید که به منزله مادر شماست و هرکه روی زمین کار بد یا خوبی کند، از آن خبر می دهد. به این مفهوم که زمین در مقابل اعمال عکس عمل دارد بطور مثال: هرگاه قطعه زمینی را گل بکاریم زمین نیز برای ما عطرها را خواهد داد و یا هرگاه درختان و جنگل را از بین ببریم باعث بروز حوادث طبیعی میگردد.

در حدیث دیگری رسول الله صلی الله و علیه وسلم میفرماید: {عُرِضَتْ عَلَيَّ أُمَّتِي بِأَعْمَالِهَا حَسَنِهَا وَسَيِّئِهَا فَرَأَيْتُ فِي مَحَاسِنِ أَعْمَالِهَا الْأَذَى يَنْحَى عَنِ الطَّرِيقِ وَرَأَيْتُ فِي سَيِّئِ أَعْمَالِهِ الْإِنْفِاقَ فِي الْمَسْجِدِ لَا تَدْفَنُ} سنن ابن ماجه: یعنی اعمال خوب و بد امت بر من عرضه شد در میان اعمال نیک عملی توجه مرا به خود جلب کرد و آن هم از برداشتن خس خاشه از راه مردم بود و در میان اعمال بد نیز عملی که توجه مرا به خود جلب کرد انداختن آب دهان به مسجد بود چنانچه در این حدیث رسول خدا صلی الله علیه و سلم ملاحظه می کنید بهترین عمل برداشتن مزاحمت از سر راه مردم و دال بر حفظ محیط زندگی و نهی بر تخریب آن دارد.

در این حدیث مبارکه رسول خدا آلوده ساختن طبیعت را موجب رنجش مردم بر می شمارد: {نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ أَنْ يُتَّ غَوَطَ عَلِي شَفِيرِ بئرِ مَاءٍ يُسْتَعْدَبُ مِنْهَا أَوْ نَهْرٍ يُسْتَعْدَبُ أَوْ تَحْتِ شَجَرَةٍ فِيهَا ثَمَرَتُهَا} تهذيب الحكام، شيخ طوسي: رسول خدا نهی فرمودند از مدفوع نمودن در کنار نهر آب، چرا که مردم از آن رنج می برند یا در نهر آب که موجب رنجش مردم می شود یا زیر درختی که میوه دارد.

نتیجه گیری

بر اساس آخرین تحقیق سازمان ملل که در قالب گزارشی به عنوان حفاظت زیست محیط، کاهش خطرات حوادث، و ایجاد تنوع زیست منتشر شده است صدمه ای که انسان در پنجاه سال گذشته بر تنوع منابع بیولوژیکی جهان وارد کرده اند از هر زمان دیگری در طول تاریخ بیشتر بوده است. در حقیقت اهمیت محیط زیست را از دیدگاه دین مبین اسلام هیچ گاه نباید فراموش کرد؛ زیرا محیط زیست طبیعی تاثیر شگرفی بر روح و روان آدمی دارد محیط

پاک و آراسته و خرم زندگی را شاداب و معطر میسازد شنیدن آواز روح بخش پرنندگان، ترنم لطیف جویباران، آهنگ دلربای چشمه ساران، صفای سبز سبزه زاران، نسیم لطیف کوهستان، رقص دلنشین درختان زیبای شهر و دیار همه و همه تاثیر عجیبی بر زندگی و حیات انسان دارد که هر کسی از تماشای چنین منظره احساس آرامش و امنیت میکند.

بدون شک حفاظت منابع طبیعی باعث کاهش خطرات حوادث و سالم نگهداشتن محیط زیست میگردد محیط زیست سالم یکی از نعمات الهی و بخشی از نظام خلقت می باشد که ریشه در جهان بینی توحیدی دارد؛ یعنی جهان و هر آنچه که در اوست، تصویری از خداوند واحد است. در اسلام هر گونه رفتاری که منجر به فساد و تخریب در عرصه محیط زیست و باعث بروز حوادث شود نهی شده است.